

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ISTRAŽIVANJA
U SPECIJALNOJ
PEDAGOGIJI

BEOGRAD 2009.

UNIVERZITET U BEOGRADU -
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE -
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

*Istraživanja u specijalnoj
pedagogiji*

Research in Special Pedagogy

Priredio / Edited by
Prof. dr Dobrivoje Radovanović

Beograd / Belgrade
2009

EDICIJA: RADOVI I MONOGRAFIJE

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Istraživanja u specijalnoj pedagogiji

- Za izdavača:** Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan
- Urednik edicije:** Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić
- Uređivački odbor:**
- Prof. dr Dobrivoje Radovanović
 - Prof. dr Snežana Pejanović
 - Prof. dr Zoran Ilić
 - Prof. dr Branko Ćorić
 - Prof. dr Vesna Žunić-Pavlović
 - Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović
 - Prof. dr Danka Radulović
 - Prof. dr Aleksandar Jugović
- Recenzenti:**
- Dr. Pedro Rankin, School for Psychosocial Behavioural Sciences: Social Work Division North-West University (Potchefstroom Campus), South Africa
 - Dr. Joe Yates, Head of Criminology, School of Social Science, Faculty of Media, Arts and Social Science, Liverpool John Moores University, Liverpool, England

Štampa:

„Planeta print“, Beograd

Tiraž:

150

Objavlivanje ove knjige je pomoglo Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj.

Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu - Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju Edicije: Radovi i monografije.

Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 14.4.2009. godine, Odlukom br. 3/54 od 23.4.2009. godine, usvojilo je recenzije rukopisa Tematskog zbornika “Istraživanja u specijalnoj pedagogiji”

ISBN 978-86-80113-83-8

**EDITION:
ARTICLES AND MONOGPRAPHS**

Publisher:

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Research in Special Pedagogy

For Publisher: dr. Dobrivoje Radovanović, dean

Edition Editor: dr. Zorica Matejić-Đuričić

Editorial Board:

- dr. Dobrivoje Radovanović
- dr. Snežana Pejanović
- dr. Zoran Ilić
- dr. Branko Ćorić
- dr. Vesna Žunić-Pavlović
- dr. Vesna Nikolić-Ristanović
- dr. Danka Radulović
- dr. Aleksandar Jugović

Reviewers:

- Dr. Pedro Rankin, School for Psychosocial Behavioural Sciences: Social Work Division North-West University (Potchefstroom Campus), South Africa
- Dr. Joe Yates, Head of Criminology, School of Social Science, Faculty of Media, Arts and Social Science, Liverpool John Moores University, Liverpool, England

Printing:

„Planeta Print“, Belgrade

Circulation:

150

Publication of this Book supported by Ministry of Science and Technology Development.

Scientific Council of the Belgrade University - Faculty of Special Education and Rehabilitation made a decision 3/9 from March, 8th 2008 of issuing Edition: Articles and Monographs.

Scientific Council, Faculty of Special Education and Rehabilitation University of Belgrade, at the regular meeting held on April, 14.th 2009 the Decision N° 3/53 of April, 23th 2009, adopted a Thematic review manuscripts collection of “Research in Special Pedagogy “

ISBN 978-86-80113-83-8

STUDENTI SA HENDIKEPOM NA BEOGRADSKOM UNIVERZITETU

- POLOŽAJ I DOSTUPNOST -

Jasmina Karić, Vesna Radovanović

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Diskriminacija kao česta pojava na ovim prostorima jedan je od najozbiljnijih problema sa kojima se susreću pripadnici i pripadnice marginalizovanih grupa. Netolerantnost društva u kome živimo dodatno otežava proces borbe protiv nje. Sistemska rešenja državnih institucija po pitanju koncepta antidiskriminacije, godinama nisu postojala. Veliko zalaganje pojedinih nevladinih organizacija kao i usmerenost ka evropskim integracijama, doprineli su da tokom nekoliko poslednjih godina, pomalo stidljivo i diskretno koncept antidiskriminacije počne da se ugrađuje i u ciljeve i strategiju naše države.

Inkluzivni pokret u svetu nastaje sredinom prošlog veka ključna ideja formulisana je još 1948. godine u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima a zatim 1989 u Konvenciji o pravima deteta. Kasnije se ovaj okvir razrađuje u drugim dokumentima Ujedinjenih nacija i nizu drugih međunarodnih dokumenata, u kojima su formulisane strateske smernice i standardna pravila izjednačavanja položaja marginalizovanih i isključenih grupa, posebno u pogledu ostvarivanja prava na obrazovanje.

Ključne reči: Studenti sa hendikepom, Beogradski univerzitet, diskriminacija, status

UVOD

Proces inkluzivnog obrazovanja je proces koji dugo traje i zahteva angažovanje svih struktura što znači da se u centru promena nalaze SVI. Svako treba dati svoj doprinos - osobe sa hendicapom, porodice i blisko okruženje, škole i državne ustanove, poznanici, ali i poslodavci, jer koristi od adekvatnog obrazovanja kroz inkluziju može imati celo društvo.

Inkluzija se takođe povezuje i sa procesima demokratizacije u društvu i u obrazovanju, i u tom kontekstu govori se o društvenoj inkluziji u širem smislu i o obrazovnoj inkluziji kad se misli na uključivanje u obrazovanje osoba iz marginalizovanih grupa.

Novi zakon o visokom obrazovanju, usvojen septembra 2005. god, donosi osnov za poboljšanje situacije kada je u pitanju diskriminacija na polju visokog obrazovanja, no i dalje u slučaju diskriminacije studenti nemaju odgovarajuće mehanizme zaštite. Zapostavljanje ovako ozbiljnih problema dovodi do stvaranja neprija-

teljske atmosfere na univerzitetu i uobičajeno se reflektuje kroz slabije akademsko ostvarenje diskriminiranih studenata, pa neretko dolazi do napuštanja studija.

Identitet osoba sa hendikepom je tokom poslednjih decenija pretrpeo dramatične promene. Način na koji oni sebe doživljavaju utiče na to kako se ponašaju, a kako ih mi doživljavamo utiče na to kako ih “opslužujemo”.

Nakon istraživanja udruženja studenata sa hendikepom o položaju mladih sa hendikepom, došlo se do zaključka da oni, uglavnom, ne prepoznaju diskriminaciju kao takvu. Život u netolerantnom društvu kao što je naše, toliko je podigao prag tolerancije i ne prepoznavanja diskriminacije prema ljudima sa hendikepom, da većina osoba sa hendikepom ne prepoznaje diskriminaciju čak i u nekim težim oblicima. Situacija je slična kada je u pitanju diskriminacija ostalih marginalizovanih grupa. Studentima i studentkinjama sa hendikepom u Srbiji retko se pružala mogućnost da samostalno zastupaju svoje interese i da na taj način učestvuju u aktivnostima koje se odnose na promenu njihovog statusa u društvu. Jedna od osnovnih karakteristika stigmatizovanih grupa, kao što je i grupa mladih sa hendikepom, jeste da su pojedinci koji je čine izolovani od društva i zatvoreni u sebe, sa smanjenim društvenim odnosima. Retko imaju priliku da razvijaju svoje društvene i intelektualne sposobnosti i umeća.

Do smanjenja diskriminacije dolazi kada oni koji je vrše shvate da su njihova ponašanja i postupci diskriminatorni, (ali i zakonskom regulativom jer je činjenica da će ljudi manje činiti nešto što je zabranjeno). Drugi vid smanjenja diskriminacije, ostvaruje se kroz osnaživanje pripadnika i pripadnica marginalizovanih grupa u borbi protiv diskriminacije.

Više od pedeset godina u našem društvu zastupljen je medicinski model pristupa hendikepu, koji problem smešta u osobu sa hendikepom koja “nije sposobna” da obavlja različite poslove i ispunjava društvene uloge. Usled takvog pristupa ne čudi što društvo nije mnogo pažnje posvećivalo mogućnostima osoba sa hendikepom.

Danas je sve više prisutniji socijalni model pristupa hendikepu, koji za razliku od medicinskog modela, problem smešta u društvo koje nije pružilo jednake mogućnosti za obrazovanje, rad i dostojanstven život osoba sa hendikepom.

Na osnovu viegodišnjeg iskustva, kroz rad na kreiranju uslova za ravnopravan pristup obrazovanju, partnerske organizacije iz Mreže mladih i studenata sa hendikepom Jugoistočne Evrope sagledale su prepreke sa kojima se studenti i studentkinje sa hendikepom u zemljama ove regije suočavaju u sticanju visokog obrazovanja. Ove prepreke uključuju:

- fizički nedostupne učionice, toalete, restorane i studentske domove;
- nedostatak programa personalne assistencije kao podrške inkluzivnom obrazovanju;
- nedostatak učila u alternativnom obliku, kao što su knjige na Brajevom pismu ili u uvećanoj štampi, knjige u zvučnom obliku, kompjuterski programi za osobe sa oštećenim vidom i slično;
- nedostatak organizovanog prevoza za korisnike i korisnice kolica;
- nedostatak mogućnosti organizovanja nastave na jeziku znakova;
- nedostatak priznavanja nekih tipova hendikepa, kao što su poteškoće u učenju (disleksija, disgrafija);
- izolovanje studenata i studentkinja sa hendikepom u posebne studentske domove;

PREGLED ISTRAŽIVANJA

U saradnji sa British Council- om (Srbija) koji se priključio inicijativama za poboljšanje ravnopravnosti OSH u Srbiji u sferi visokog obrazovanja, razvijajući projekat „Access to all“ i Udruženjem Studenata sa Hendicapom (USH) sprovedeno je istraživanje od strane Centra za monitoring i evaluaciju sa ciljem da se utvrdi položaj studenata sa invaliditetom na Beogradskom Univerzitetu, vodeći pritom računa o dostupnosti visokoškolskih institucija, kao i o odnosu ostalih stakeholdera – dakle pristupačnosti fakulteta (nastavno i nenastavno osoblje fakulteta i univerziteta, studenti bez invaliditeta itd.), ali i državnih institucija, po-drazumevajući pritom pre svega Ministarstvo prosvete.

Projekat je dobio saglasnost na sastanku održanom 21. 11. 2007. godine sa rektorom prof dr. Branislavom Kovačevićem i predstavnicima Rektorata Beogradskog Univerziteta (BU).

Republika Srbija još uvek nema podatke o broju i demografskoj strukturi osoba sa hendikepom, pa tako ni SSH, pa smo se vodili procenom WHO (World Health Organisation – Svetska zdravstvena organizacija) da približno 10% svake populacije čine OSH, kao i podacima Statističkog biroa Evropske Unije (EuroStat), koji govore da 12% populacije EU čine osobe sa hendikepom. <http://www.who.int> [http //epp. eurostat. ec. europa. eu](http://epp.eurostat.ec.europa.eu)

Jedini relevantan podatak o broju studenata sa hendikepom (SSH) na Beogradskom univerzitetu (BU) jeste zapravo procena Udruženja studenata sa hendikepom (USH) koja govori da na BU, kao najvećem univerzitetskom centru u Srbiji i na Balkanu, studira svega oko 300 studenata sa hendikepom. No kako nam precizni podaci o navedenoj grupi nisu dostupni, a procene oprečne, na ovu brojku se nismo mogli osloniti.

Uz konsultacije sa predstavnicima BC Srbija, predloženo je i realizovano kvalitativno istraživanje koristile su se i metode fokus grupnih i dubinskih intervjua, koje omogućavaju veću fleksibilnost i mogućnost intervencije istraživača tokom trajanja terenskog dela istraživanja. Sem toga, FGI dopuštaju i mogućnost interakcije ispitanika sa moderatorom, kao i međusobno, što često dovodi do pokretanja novih aktivnosti učesnika čiji su stavovi i planovi komplemetarni, a njihovi rezultati, posebno kada je tema koju tretiraju nepoznata, omogućavaju formulisanje indikatora za dalja istraživanja na istu ili srodne teme.

U periodu od 15-25. decembra 2007. godine, realizovano je 6 fokus grupnih intervjua (FGI), i to:

1. dva FGI sa studentima bez hendikepa različitih fakulteta Beogradskog univerziteta, kao i različitih godina studija
2. jedan FGI sa redovnim profesorima različitih fakulteta Beogradskog univerziteta
3. jedan FGI sa vanrednim profesorima različitih fakulteta Beogradskog univerziteta
4. jedan FGI sa docentima i asistentima različitih fakulteta Beogradskog univerziteta
5. kao i jedan FGI sa studentima sa hendikepom različitih fakulteta Beogradskog univerziteta kao kontrolnom grupom.

Veliku pomoć u ovom delu istraživanja pružili su Udruženje studenata sa hendikepom, Studentska Unija Srbije, Kancelarija za mlade i Sektor za privredu i društvene delatnosti GO Novi Beograd.

Ukupan broj učesnika svih 6 FGI bio je 52. Pored toga, 9 dubinskih intervju je realizovano sukcesivno sa realizacijom FGI i sa komplementarnim istraživačkim instrumentom. (Istraživački instrumenti – gajd za fokus grupne i gajd za dubinske intervju, dizajnirani su u periodu od 20-30. 12. 2007. godine. Oba instrumenta obuhvatila su identične tematske celine, uz neznatne modifikacije pitanja, što je omogućilo relevantno poređenje istraživačkih nalaza obe metode).

Ovog puta, ispitanici su bili dekani različitih grupacija BU, menadžeri privatnih univerziteta, lideri studentskih organizacija i predstavnik Ministarstva prosvete Republike Srbije.

Bitno je istaći disproporciju studenata i nastavnog osoblja u motivisanosti da učestvuju u istraživanju. Naime, na poziv da učesvuje u istraživanju pristao je svaki drugi student bez hendikepa (response rate 50%), i sa druge strane svaki osamnaesti redovni profesor (response rate 5. 5%), svaki sedamnaesti vanredni profesor (response rate 5. 9%) i tek svaki osmi asistent ili docent (response rate 12. 5%). Dalje, neophodno je istaći i da se 100% studenata koji su potvrdili učešće zaista i pojavilo na FGI, dok se preko 20% nastavnika, i pored toga što su dan ranije potvrdili dolazak, nije pojavilo na FGI.

Teme istraživanja

Krenulo se od iskustava samih SSH

1. Kako oni vide razloge zašto mali broj osoba sa hendikepom upisuje fakultete,
2. kakva je dostupnost fakulteta,
3. kakav je odnos prema SSH
4. koliko je nastava prilagođena?

Kao što je već navedeno, istraživanje je obuhvatilo posebne fokus grupe sa: redovnim profesorima, vanrednim profesorima, asistentima i docentima, studentima bez hendikepa i studentima sa hendikepom. Pokazalo se da osim u nekoliko slučajeva koji su u analizi naznačeni, nema razlika u stavovima različitih grupa ispitanika prema položaju SSH.

Bitno je napomenuti da je većina učesnika naglasila da nije dovoljno informisana po pitanju SSH, ali svakako su pokazali interesovanje za problematiku. U tabeli 1 prikazani su termini koje su ispitanici koristili.

Tabela 1. Prikaz korišćenih termina

Br	Termin
1.	Osoba sa invaliditetom OSI
2.	Osoba sa hendikepom OSH
3.	Lice sa invaliditetom LSI
4.	Lice sa hendikepom LSH
5.	Osoba sa posebnim potrebama OSP
6.	Student sa invaliditetom SSI
7.	Student sa hendikepom SSH
8.	Student sa posebnim potrebama SSPP

Uočava se neslaganje oko termina. Koriste se termini osoba odnosno lice, invaliditet odnosno hendikep, i osoba sa posebnim potrebama. To jeste jedan od pokazatelja nepostojanja sistemskog rešenja pitanja osoba sa hendikepom koje se ne odnosi samo na fakultete.

Studenti koriste OSI, OSH, LSH i OSPP, tako da čak ista osoba koristi više termina. Profesori i asistenti najviše koriste termine SSH, SSI i SSPP. Svi studenti sa hendikepom koriste termin student sa hendikepom, što nije iznenađenje obzirom da su svi članovi Udruženja studenata sa hendikepom. Mi smo se odlučili za termin SSH.

Paralelno sa realizacijom fokus grupnih, realizovani su i dubinski intervjui sa predstavnicima menadžmenta državnih i privatnih fakulteta u Beogradu, studentskih organizacija i Ministarstva prosvete republike Srbije,

Analizom prikupljenog materijala došlo se do zaključka da su im mišljenja prilično uravnotežena, a informisanost na nezavidno niskom nivou, sem u slučaju predstavnika studentskih organizacija.

Međutim primećen je visok stepen spremnosti učesnika da pomognu u inkluziji i integraciji SSH na univerzitetima, što se ogleda i kroz podatak da se jedan deo učesnika pripremao za razgovor sa istraživačima i potrudio da nađe sto više relevantnih podataka i informacija vezanih za ovu temu.

U ovom radu prikazaćemo samo odgovore koji se odnose na teme istraživanja pod tačkom 2, i 3, (dostupnost i odnos prema SSH)

Dostupnost fakulteta?

Na pitanje da li je fakultet sa koga dolaze dostupan, odnosno fizički prilagođen osobama sa hendikepom većina ispitanika odgovorila je negativno.

Tabela pokazuje koje grupe ispitanika su pomenule fizičku prilagođenost i vezano za koje oblike hendikepa

Tabela 2. Dostupnost fakulteta

	Dostupnost za osobe sa telesnim invaliditetom	Dostupnost za osobe sa senzornim invaliditetom
Profesori	x	
Asistenti	x	
Studenti	x	X
SSI	x	X

Ispostavilo se da postoje fakulteti koji uopšte nisu prilagođeni osobama koje otežano hodaju ili koriste invalidska kolica. Među njima su Fakultet za bezbednost, Fakultet političkih nauka, Rudarsko-geološki, Tehnološko-metalurški i Filološki fakultet. Na ovim fakultetima nema rampi na prilazu, u samoj zgradi ima dosta stepeništa, liftovi pokrivaju samo deo zgrade, ako ih ima, šalteri studentskih službi su visoki, nemoguć je prilaz kabinetima profesora i nekim slušaonicama.

Poseban problem sa dostupnošću imaju fakulteti poput Medicinskog, Stomatološkog, Učiteljskog i Biološkog gde se nastava odvija na više lokacija. Studenti su skrenuli pažnju i na problem sa Ekonomskim fakultetom koji ima problema sa prostorom obzirom da broj studenata prevazilazi kapacitet zgrade.

U sledeću grupu fakulteta spadaju oni koji imaju prilazne rampe, ali ne i liftove, kao što je slučaj sa FASPER om i Fakultetom političkih nauka, gde je samostalno kretanje ograničeno na prvi sprat.

Pravni, Matematički, Saobraćajni i Farmacija imaju liftove, ali je kretanje ipak ograničeno zbog mnoštva stepenica u samoj zgradi. Pokazalo se da većina ispitanika kritikuje rampe koje postoje na ulazima zbog velikog nagiba, jer kako se ispostavilo iako su postavljene da bi osobe u kolicima mogle same da uđu to je nemoguće bez pomoći.

Gledano iz ugla samih SSH pored fizičke pristupačnosti podjednako su važni i ostali vidovi pristupačnosti, kao na primer korišćenje toaleta, kafemata, biblioteke kao i odnosi sa osobama koje sreću na fakultetima. „Postoje neke prepreke, ali ja ih ne primećujem kad sam na fakultetu, jer sam već upoznala ljude i oni znaju koji su moji problemi i kakva pomoć meni treba. Na primer, imamo predavanja u amfiteatru, gde postoje dva ili tri stepenika. Kada dođem ko god da je tu oko mene, on me popne. Znači, to je samo pristup sredine.“

Predrasude i odnos prema SSI

Na pitanje da li se SSH susreću sa predrasudama na fakultetu, kao i da li je odnos prema njima takav da im olakšava ili otežava boravak na fakultetu?

Tabela pokazuje kako su naši ispitanici primetili postojanje predrasuda i drugačijeg tretmana SSH na fakultetima

Tabela 3. Diskriminacija studenata sa invaliditetom

	negativna diskriminacija	pozitivna diskriminacija	nema diskriminacije
Profesori		x	x
Asistenti		x	x
Studenti	x	x	
SSI	x	x	

Iako su profesori, asistenti i studenti koji nisu imali iskustava sa SSH navodili da ne očekuju postojanje predrasuda i ispoljavanje istih ni od strane nastavnog kadra ni od strane studenata, pokazalo se da takvih predrasuda ima, i da je tretman SSH drugačiji od tretmana drugih studenata.

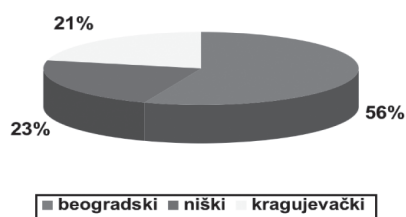
Odgovori ispitanika zavisili su od toga da li su imali kontakte sa SSH Zanimljivo je da su ispitanici koji su primetili neki oblik diskriminacije, bilo pozitivne ili negativne, primetili i kod profesora i kod studenata.

U prilog ovako dobijenih rezultata prikazaćemo još jedno istraživanje koje smo sprovedeli u saradnji sa USH među administrativnim i nastavnim osobljem na fakultetima u Srbiji

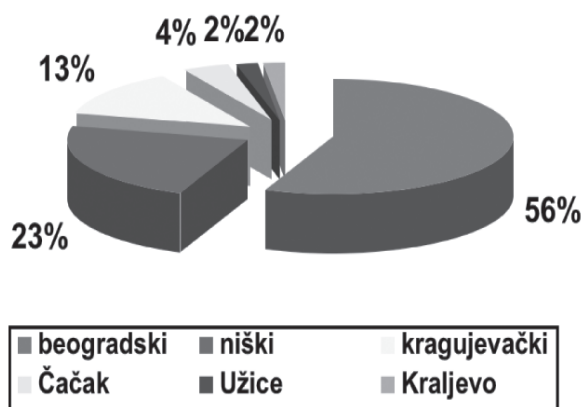
UZORAK

Istraživanje je sprovedeno tokom aprila i maja 2008. godine. Uzorkom je bilo obuhvaćeno 34 fakulteta sa tri Univerziteta - beogradskog, niškog i kragujevačkog.

Broj ispitanika po univerzitetima (grafikon 1)

Broj ispitanika po gradovima (grafikon 2)

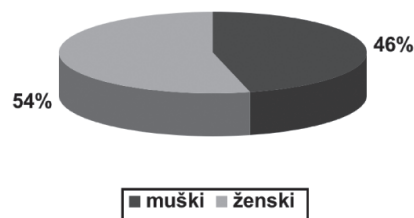

Broj ispitanika po fakultetima tabela 4.

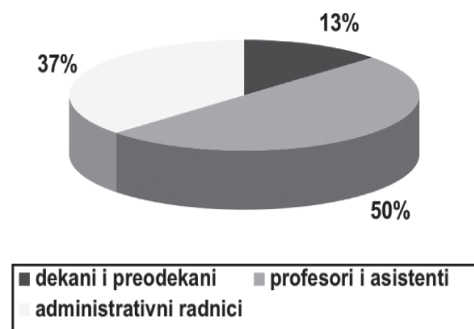
	Broj ispitanika	%
Ekonomski fakultet	23	6,7
Pravni fakultet	21	6,1
Pravoslavni bogoslovski fakultet	5	1,4
Učiteljski fakultet	14	4,1
Fakultet bezbednosti	8	2,3
Fakultet političkih nauka	8	2,3
Filozofski fakultet	16	4,6
Filološki fakultet	15	4,3
Medicinski fakultet	14	4,1
Veterinarski fakultet	8	2,3
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju	6	1,7
Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja	4	1,2
Biološki fakultet	8	2,3
Geografski fakultet	8	2,3
Matematički fakultet	20	5,8
Fakultet fizičke hemije	5	1,4
Fizički fakultet	4	1,2
Hemijski fakultet	3	0,9
Arhitektonski fakultet	8	2,3
Građevinski fakultet	16	4,6
Elektrotehnički fakultet	8	2,3
Mašinski fakultet	31	9,0
Rudarsko geološki fakultet	8	2,3

	Broj ispitanika	%
Saobraćajni fakultet	8	2,3
Tehnološko metalurški fakultet	8	2,3
Šumarski fakultet	8	2,3
FON	8	2,3
Fakultet dramskih umetnosti	8	2,3
Fakultet likovnih umetnosti	8	2,3
Fakultet umetnosti	5	1,4
Agronomski fakultet	9	2,6
Tehnički fakultet	7	2,0
Elektronski fakultet	8	2,3
Fakultet zaštite na radu	7	2,0
Ukupno	345	100,0

Uzorak (grafikon 3)

Kategorije ispitanika (grafikon 4)

Pregled najzastupljenijih zanimanja prema polu u (%)

Tabela 5. Pregled najzastupljenijih zanimanja prema polu u (%)

	broj ispitanika	%
Docent	20	5,8
Magistar	5	1,4
Dekan	8	2,3
Profesor	94	27,2
Asistent	54	15,7
Službenik	48	13,9
Bibliotekar	38	11,0
Socijalni radnik	1	0,3

	broj ispitanika	%
Pravnik	16	4,6
Diplomirani inženjer	34	9,9
Fizički hemičar	1	0,3
Slikar	3	0,9
Dramaturg	1	0,3
Molekularni biolog	1	0,3
Viša bogoslovska škola	1	0,3
Sociolog	3	0,9
Geograf	2	0,6
Filolog	1	0,3
Prostorni planer	1	0,3
Istoričar umetnosti	1	0,3
Arheolog	1	0,3
Viši lektor	1	0,3
Matematičar	1	0,3
Lekar	2	0,6
Ekonomista	4	1,2
Psiholog	3	0,9
Ukupno	345	100

Kada se pogledaju godine staža ispitanih osoba najviše je onih koji su zaposleni iz među šest i deset godina 23, 5%, zatim onih koji rade manje od pet godina 20, 3% dok je najmanje zaposlenih više od dvadeset i šest godina 18, 8%

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Percepcija inkluzivnog obrazovanja

Na pitanje „Da li ste se tokom dosadnjeg rada susreli sa studentima/studentkinjama sa hendikepom i ako jeste sa kojim?“, dobijeni su sledeći odgovori;

Odgovori	%
Teškoće u govoru	52.0
Otežano kretanje	42.4
Hronična obolenja i fiziološka oštećenja	29.8
Delimično oštećenje vida	28.7
Delimično oštećenje sluha	24.9
Korisnik kolica	24.0
Potpuno oštećenje vida	10.2
Teškoće u učenju	73.0
Potpuno oštećenje sluha	61.0
Ostalo	41.0

Iz prikazanih rezultata može se zapaziti da je teškoća u govoru najčešća vrsta hendikepa sa kojom se zaposleni na fakultetu sreću, zatim slede otežano kretanje, hronična obolenja i fiziološka oštećenja. Vrste hendikepa sa kojima se zaposleni na fakultetima najmanje sreću su potpuno oštećenje vida, teškoće u učenju i potpuno oštećenje sluha.

Jedna petina ispitanika tvrdi da se nikada u svom radu nije susrela sa studentom/studentkinjom koji je imao neku vrstu hendikepa.

Na pitanje :“ Šta za Vas predstavlja inkluzivno obrazovanje:?”

Dobijeni su sledeći odgovori:

Tabela 6.

	Ravnopravno obrazovanje studenata sa hendikepom	Uključivanje studenata sa hendikepom	Obrazovanje studenata sa posebnim potrebama	Obaveza	Ostalo	Ne znam
Dekani i prodekani	16, 3	7, 0	14, 0		2, 3	60, 5
Profesori i asistenti	16, 1	10, 3	4, 0	2, 9	1, 1	65, 5
Administrativni radnici	11, 7	10, 2	7, 8	1, 6	1, 6	67, 2

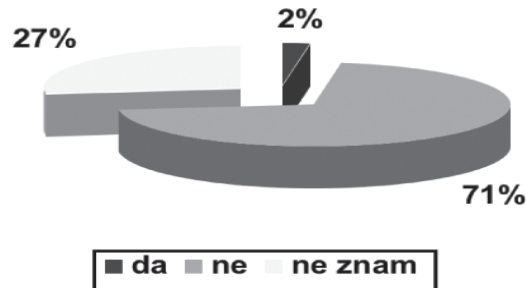
Najveći procenat među zaposlenima koji su odgovorili da ne znaju ništa o inkluzivnom obrazovanju čine administrativni radnici (67. 2%), zatim slede profesori i asistenti (65. 5%) i dekani i prodekani (60. 5%).

Tabela 7. Fizička dostupnost fakulteta

	Nije omogućeno	Delimično je omogućeno	Omogućeno u potpunosti
Ulaz u zgradu fakulteta	39, 7	35, 7	24, 7
Pristup i kretanje po učionicama	27, 8	51, 3	20, 6
Pristup i kretanje po biblioteci i čitaonici	32, 8	36, 2	30, 7
Pristup kabinetima profesora	36, 2	36, 5	27, 0
Pristup administrativnim službama	24, 9	41, 2	33, 6
Pristup šalterima	26, 4	36, 2	37, 1
Pristup i korišćenje toaleta	42, 0	35, 1	22, 6
Korišćenje lifta (prostranost, dostupnost tastera, širina ulaza)	54, 5	20, 0	24, 6
Dostupnost informacija na oglasnoj tabli (na način kojim studentima sa oštećenjem vida omogućava samostalno čitanje obaveštenja)	66, 7	22, 9	9, 6

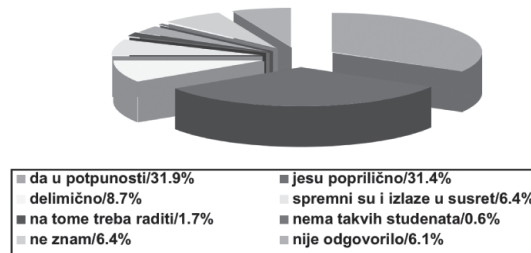
„Da li su se, prema Vašem saznanju, na Vašem fakultetu dešavale situacije diskriminacije studenata na osnovu hendikepa?“

Diskriminacija (grafikon 5)

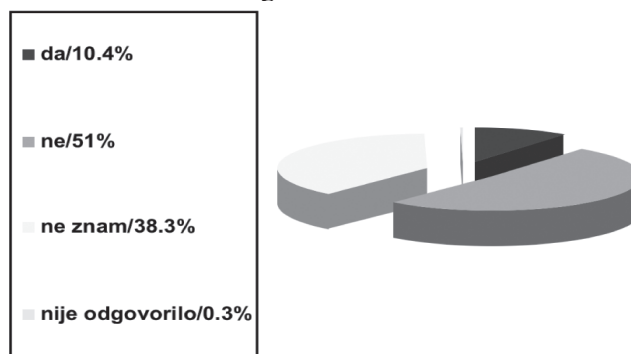
“Po Vašem mišljenju koliko su zaposleni na fakultetu spremni da uzmu u obzir razlike studenata sa hendikepom i da svoj rad prilagode u vezi sa tim?”

grafikon 6

„Da li se, po Vašem saznanju, na Vašem fakultetu dešavalo da studenti/studen-
tkinje budu povlašćeni na osnovu hendikepa?“

grafikon 7

Predlozi poboljšanja položaja studenata sa hendikepom	%
Uklanjanje arhitektonskih barijera	20.6
Edukacija nastavnog i administrativnog kadra	18.4
Edukacija studenata na teme vezano za položaj osoba sa hendikepom	16.5
Osnajivanje inicijative samih studenata sa hendikepom	16.5
Uvođenje službe personalne asistencije	13.0
Promena zakonske regulative	7.8
Izmene u statutu fakulteta	6.2

ZAKLJUČAK

Rezultati pokazuju da veliki broj mladih sa hendikepom nema razvijenu svest o svojim pravima, ne prepoznaje diskriminaciju ili je prihvata kao normalno stanje. Ipak možemo reći da je početni korak u kreiranju inkluzivnog obrazovanja načinjen u okviru stvaranja Zakona o visokom obrazovanju. Bolinjska deklaracija predstavlja pokušaj da se dostignu svetski i evropski standardi i trendovi. Istina, ona nema precizne odredbe za studiranje koje bi se odnosile na SSH ali svojim bodovnim sistemom indirektno otvara mogućnost prilagođavanja i unapređivanja obrazovnih procesa. Uklanjanjem arhitektonskih barijera obezbedilo bi se zajedničko prisustvo nastavi studenata sa hendikepom i studenata bez hendikepa. Svi se slažu da bi boljem položaju studenata doprinela edukacija, kako nastavnog i administrativnog kadra, tako i studenata bez hendikepa koji bi se na taj način uspoznali sa problemima sa kojima se susreću njihove kolege sa hendikepom. Ono što je takođe važno i treba istaći jeste i inicijativa samih studenata sa hendikepom

LITERATURA:

1. Bak, J. J., Siperstein, G. N. (1987a): Effects of mentally retarded children's behavioral competence on nonretarded peers' behaviors and attitudes: toward establishing ecological validity in attitude research, *American Journal Of Mental Deficiency* 92(1), 31-39.
2. Boutot, A. (2007): Fitting in: Tips for promoting acceptance and Friendships for Students with autism Spectrum Disorders in Inclusive Classrooms. *Interventions in School and Clinic*, Vol, 42, No. 3, 156- 161
3. British Council, (2008) *Kultura jednakosti*, Beograd, Museums, Libraries and Archives Council
4. Erving Goffman(1963)., *Stigma Notes on the Management of Spoiled Identity*, New York Simon and Schuster, Inc,
5. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd
6. Hitrec, G. (1999): *Razred usmjeren na dijete, Dijete, škola, obitelj; Udruga roditelja Korak po Korak* br. 1, Zagreb
7. Hrnjica S. (2004): *Škola po meri deteta*, Institut za psihologiju filozofskog fakulteta, *Save the children*, UK kancelarija, Beograd.

8. Janković Z, Ćordić, A (2002): Unapređenje procesa zaštite i praćenja dece ometene u razvoju
9. Karić, J. (2003): Roditelj kao partner u budućem sistemu obrazovanja, Beogradska defektološka škola, br. 1- 2, str. 215- 219, Društvo defektologa Srbije i Crne Gore, Beograd.
10. Karić, J. (2004): Stavovi prema uključivanju dece sa posebnim potrebama u redovan sistem obrazovanja, Nastava i vaspitanje, br. 1, str. 142- 147, Pedagoško društvo Srbije, Beograd.
11. Pešić V. (2006): Evropska unija i osobe sa invaliditetom, Friedrich Ebert Stiftung, Narodna kancelarija predsednika Republike, Beograd.
12. Udruženje studenata sa hendikepom, (2000) Ravnopravni u obrazovanju, Beograd, Mreža mladih studenata sa hendikepom Jugoistočne Evrope
13. Wong, D. K. P. (2008): Do contacts make a difference? The effects of mainstreaming on student attitudes toward people with disabilities, *Research in Developmental Disabilities* 29(1), 70–82.

STUDENTS WITH DISABILITIES AT BELGRADE UNIVERSITY STATUS AND AVAILABILITY

Jasmina Karić, Vesna Radovanović

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary

Discrimination, which can frequently be seen in this region, is one of the most austere problems being faced by the members of both genders of marginalized groups. The intolerance of the society we live in additionally procrats the process of fighting against it. Systematic solutions from state institutions related to the concept of anti-discrimination have not existed for years. Great efforts from certain nongovernmental organizations as well as their focus on European integrations have contributed in the last couple of years to shy and discreet embedding of anti-discrimination concept into the goals and strategies of our country.

The inclusive movement in the world originated in 1950s while the key idea was formulated as early as 1948 in the Universal Human Rights Declaration and then in 1989 in the Convention on Children's Rights. Later, this frame has been elaborated in other United Nations documents and in numerous other international documents in which strategic outlines and standard regulations of equality for marginalized and excluded groups have been outlined with a special emphasis on the right to proper education.

Key words: students with disabilities, Belgrade University, discrimination, status.